

Tien jaar na de bankencrisis, of moeten we zeggen: de morele en spirituele crisis?

Een pijnlijke parallel voor de toestand van onze westerse cultuur¹.

Ignace Demaerel
oktober 2018

Recent werd op vele plaatsen herdacht dat tien jaren geleden de beruchte bankencrisis uitbrak die wereldwijd de economieën op hun grondvesten deed daveren: ze werd 'de moeder van alle financiële crisissen' genoemd. Ik las ooit een artikel van Rick Joyner waarin hij de ramp met de Titanic (1912) in elk detail analyseerde en gebruikte **als een gelijkenis**, een profetische waarschuwing voor de toestand waarin de mensheid zich bevindt. Het was in véle parallellen pijnlijk herkenbaar: leert de mens ooit van zijn fouten en hoogmoed? De bankencrisis van 2008 is in mijn ogen nog hallucinanter: de gevolgen waren dramatisch voor miljoenen, maar het scheelde geen haar of het was een totale catastrofe geweest. Wat er op economisch vlak gebeurde, is een bijna perfecte parallel voor de crisis waarin de ganse westerse cultuur zich gééstelijk en moreel bevindt. We moeten hier dus beginnen met de uitleg van een serie economische mechanismen, maar dit is slechts een noodzakelijke aanloop om belangrijker zaken uit te leggen.

De aanloop: 'deregulering', of: de vrijheid van de vos in het kippenhok

De bankencrisis werd mogelijk gemaakt doordat de Amerikaanse overheid al enkele decennia lang een politiek van **deregulering** voerde. Tevoren waren er namelijk strenge regels die de markt moesten behoeden voor misbruiken (na de beruchte crash van 1930). Maar strenge regels perken natuurlijk ook de vrijheid in, waarmee bankiers kunnen experimenteren met nieuwe producten en kunnen uitbreiden. Bankieren was in die tijd

'saai'. Verschillende opeenvolgende ministers van financiën zijn dus, op vraag van het grootkapitaal in Wall Street, beginnen de regels te versoepelen, waardoor inderdaad de markten voor de banken veel vrijer werden: al gauw kenden zij een **enorme expansie**, maakten ongelooflijke winsten en konden absurd hoge bonussen aan hun topbankiers uitbetalen. Het waren in hun ogen 'gouden tijden'. Sommige bankiers verdienden op enkele jaren genoeg om de rest van hun leven 'binnen' te zijn.

¹ Dit artikel is de diepere uitwerking van één klein hoofdstukje (4.8.2) in mijn boek '95 stellingen over het humanisme', 2017, Boekscout. Maar het geeft tegelijk in een notendop de hele essentie ervan weer.

Maar vrijheid betekent natuurlijk ook **vrijheid voor de wolven en piraten**. Beleggen werd speculeren of gokken, en de beurs werd een soort casino. Er werd steeds losser met de regels omgesprongen. Je kon er zelfs tégen de markt speculeren en dus véél geld verdienen als de markt instortte (wat uiteindelijk gebeurd is).

De goed gedocumenteerde documentairefilm 'Inside Job' (geregisseerd door Charles H. Ferguson, 2010) doet het verhaal in detail uit de doeken en spreekt van 'systematische corruptie' in het systeem. De problemen begonnen toen de huizenmarkt in de VS ondergraven raakte: banken gaven namelijk al jarenlang te gemakkelijk leningen aan mensen die ze eigenlijk niet konden betalen. Er werd niet meer gecontroleerd hoeveel iemands inkomen was, want leningen waren winstgevend. **Hoe hoger het risico, hoe groter de bonussen**. De controlemechanismen waren uitgehold, en als iemand hier kritische vragen over stelde, was het antwoord zoiets als: 'Iedereen doet het'.

De realiteit werd bovendien **gecamoufleerd** en ondoorzichtig door het creëren van 'complexe producten' (*collateralized debt obligations* of CDO's): grote pakketten van huizenleningen waar solide én dubieuze door elkaar gemengd zaten; en daar bovenop nog pakketten van zulke pakketten enz. En dit was een bewuste strategie, om 'rommelkredieten' toch te kunnen herverpakken en verkopen als belegging aan anderen. Klanten kochten uiteindelijk aandelen in die pakketten, maar niemand wist nog wat in de doos zat.

Ook de grote ratingbureaus zoals Standard & Poor's gaven beoordelingen aan zulke bankproducten als AAA (zeer betrouwbaar) terwijl ze dubieus en riskant waren: wanneer zij immers een slechte beoordeling zouden geven aan een product, zou de klant naar de concurrentie gaan. Zo ontstond **een enorme bubble**: aan het grote publiek werd de slechte situatie verzwegen, uit vrees voor een crisis. En degenen die in het systeem zaten en het wisten, zwegen zedig: iedereen moest positief blijven en de feiten ontkennen. De '**goed nieuws show**' van **onbeperkte groei** en gigantische winsten moest blijven doorgaan.

Enkeligen zagen deze crisis in 2005 al aankomen, maar zij waren eenzame stemmen in de woestijn en iedereen lachte hen uit: de huizenmarkt gold immers als oerstabiël. De schitterende film "The Big Short" (Adam McKay, 2015) vertelt hun verhaal. Kritische vragen over het systeem waren te bedreigend. Tot op het allerlaatste moment bleven topbankiers met de glimlach volhouden dat alles goed ging. Wat de topbankiers gedaan hadden, was niet alleen **immoreel** (spelen met het geld van anderen), maar ook illegaal en rondt **crimineel**: het verzwijgen van de feiten, verbloemen van de waarheid en opsmukken van de cijfers, waardoor eigenlijk het hele systeem in gevaar gebracht werd. De top van de financiële wereld was te zeer verstrengeld met de overheid (die de wetten

moest maken) en met alle controlesystemen.

En dan willen we het hier nog niet hebben over de **decadentie** in die kringen van de 'haute finance': het overvloedig gebruik van cocaïne of alcohol, of de uitgaven in peperdure luxebordelen die als 'beroepskosten' werden afgetrokken. De film 'The Wolf of Wall Street' (2013) kan ik niet echt aanbevelen wegens een overdosis aan immorele scènes, maar is helaas wel gemaakt op basis van de memoires van beursmakelaar Jordan Belfort: ze toont hoe hij zonder enige morele scrupules stinkend rijk wordt en het ene decadente feestje na het andere organiseert, met een overvloed aan drank, cocaïne en naakte vrouwen.

De bankencrisis zelf en haar gevolgen

De échte bankencrisis brak los toen op **15 september 2008** de grote bank Lehman Brothers failliet ging: haar verliezen liepen op tot 80 miljard \$. Wat niemand mogelijk achtte gebeurde toch: een reus in Wall Street ging over de kop. En niemand wist hoevelen er nog zouden

volgen. Want er was voor 12.000 miljard \$ aan uitstaande hypotheekleningen in de VS. De bank Bear Stearns zag zijn liquiditeitsreserve van 17 miljard \$ op drie dagen tijd weggevaagd. Een **tsunami-achtige schrikgolf** raasde doorheen het wereldwijde financiële systeem, tot in Europa (want vele Europese banken hadden voor miljarden aan CDO's gekocht) en de rest van de wereld. Deze crisis was véél erger dan de Grote Depressie van 1930. Niemand zag nog waar de kern van het probleem zat, en dus

greep het **wantrouwen** op de markten als een strovuur om zich heen. Ook banken durfden niet meer aan elkaar te lenen.

Uiteindelijk was **5 biljoen dollar** aan spaargelden, pensioenen, aandelen en vastgoedwaarde van gewone mensen 'verdampt', verloren 8 miljoen mensen hun job en 6 miljoen hun huis, en dat in de VS alleen.

Op die beruchte dag is de Amerikaanse regering in de bres gesprongen om het hele systeem van de totale instorting te redden, en heeft zichzelf garant gesteld voor de immense schulden: **700 miljard aan belastinggelden** werden ingezet om de slechte producten op te kopen. In vele andere landen gebeurde hetzelfde; in België was dit 11,2 miljard.

Het verhaal wordt door toppolitici en topeconomen '**een thriller**' genoemd: het had namelijk nog veel erger kunnen zijn: nog veel meer banken hadden overkop kunnen gaan en het hele economische systeem had kunnen ontploffen. Europees president Herman Van Rompuy durfde pas in 2014 toegeven dat we toen op enkele millimeters van de totale implosie stonden!

Latere analyses kunnen gemakkelijk **de fouten in het systeem** aanduiden: een veel te laks monetair beleid, een wildgroei aan financiële producten, (bewuste) ondoorzichtigheid, hoge risico's, **onverantwoorde schuldenbergen**, het uithollen van de controlemechanismen... Vroeger was de algemeen aanvaarde norm dat banken een eigen kapitaalbuffer moesten hebben van 25-30% (de verhouding van eigen middelen tot alle geleend geld), nu was dat

gezakt tot onder de 2%. Langlopende wederbeleggingen werden gefinancierd met geld dat geleend werd op korte termijn. Het was de politieke strategie van Alan Greenspan, directeur van de Fed (de Amerikaanse centrale bank), dat bij een crisissituatie de centrale bank en de overheid tussenkwamen en het risico overnamen: m.a.w. onverantwoorde risico's nemen en torenhoge schulden opstapelen was 'niet meer zo erg'.

De gevolgen waren **overal voelbaar**, niet enkel in de bankenwereld. De begrotingen van nagenoeg alle rijkere landen kregen forse klappen. Zowel de interventies om het banksysteem te redden alsook de gevolgen van de zware recessie achteraf wogen zwaar door. Voor het geheel van de OESO-landen (de 30 rijkste landen) nam tussen 2007 en 2013 de staatschuld met 50% toe: van 74% van het BBP ging het naar 112%. Het begrotingstekort klom van 1,3% van het BBP in 2007 naar 3,4% in 2008 en 8,2% in 2009. De totale schuldratio (zijnde de totale schulden van overheid, banken en burgers) steeg van 300% in 1980 tot meer dan 700% in 2008. De gevolgen zijn tot op vandaag aanwezig: het gat in de regeringsbegrotingen is nog steeds niet weggewerkt. Wanneer echter belastinggelden gebruikt worden om de banken te redden, betekent dit: **de gewone man betaalt het gelag**, en dit is 10 jaar later nog steeds het geval.

Achteraf werd natuurlijk om grondige **hervormingen** geroepen, maar deze werden quasi allemaal **tegengehouden**. Intens lobbywerk van de grootbanken weegt loodzwaar op de politieke beleidsvorming (aldus onze eigen minister van financiën, Johan Van Overtveldt!). Het systeem is sindsdien enkel in de symptomen en in de marge aangepakt: **nooit is de constructiefout zelf verholpen**. Zelfs het onderzoek naar 'de schuldigen' werd nauwelijks of niet gevoerd, maar in de doofpot gestoken. Degenen die ervoor zorgden dat het systeem ontploft is, kregen nooit de rekening gepresenteerd: niemand heeft zijn bonussen moeten terugbetalen, en **niemand werd gestraft** (op één bankier na)! Ook in de Londense City heerst volgens insiders angst en

"We hebben de afgelopen 40 jaar een soort monster laten ontstaan dat we nu met allerlei touwtjes proberen vast te binden, als een soort Gulliver"
Joris Luyendijk, Nederlands journalist

omerta (zwijgplicht): gedreven door geldingsdrang (om het te maken) en angst (om ontslagen te worden) draait het systeem gewoon door.

Kapitaalbuffers zijn nog steeds slechts 3-4% van het risicokapitaal (hoewel het volgens een nieuwe afspraak 7-8% zou moeten zijn, wat nog steeds héél laag is). **Welke garantie** is er dus dat dit scenario zich niet opnieuw zou kunnen herhalen? Eerlijk gezegd: **geen enkele!** In 2015 begonnen enkele banken 'bespoke tranche opportuniteiten' te verkopen: gewoon een andere naam voor CDO's...

Als men de economie weer fundamenteel gezond wil krijgen, moeten de schulden zwaar afgebouwd worden, maar dan gaan de rentevoeten weer stijgen en dat is slecht voor de economische heropleving. Zulke moeilijke beslissingen worden door beleidsmakers liever **naar de toekomst**

uitgesteld: anders betaalt de huidige generatie de kostprijs, en dan worden de politici niet herverkozen. Dit is het perverse kantje van democratie, en het dunne lijntje dat haar scheidt van demagogie. Wie durft/kan/wil het probleem in de wortels aanpakken?

Dit pijnlijke en onthutsende verhaal is bijna te onwettelijk om te geloven. Het is gewoonweg schokkend hoe wereldleiders 'spelen', pokeren met het lot van miljoenen en zich zo organiseren dat zij altijd de dans ontspringen.

En nu: de toepassing van de gelijkenis

Wat hier op financieel-economisch vlak gebeurde is een onthutsende parabel voor wat er **op spiritueel en moreel vlak** gebeurt in onze ganse westerse cultuur: deze zit namelijk ook al enkele decennia (of: eeuwen?) in een diepe existentiële crisis en malaise. Economie staat namelijk niet los van de méns: ook al is het een 'systeem' met eigen wetmatigheden, het is wel door de mens gecreëerd en wordt door hem gestuurd. Er had nooit een bankencrisis hoeven komen als de bestuurders ervan zich gewoon aan de normale regels hielden. Maar verblinding sloeg toe door de buitensporige winsten en bonussen, en dan neigen mensen om regels, normen en waarden te 'vergeten'. Het geld is niet het probleem, maar de geldzucht. Zelfs toenmalig premier Elio Di Rupo sprak in het parlement verontwaardigd over 'de hebzucht van de banken'. Onder de financiële corruptie zat een morele corruptie en daaronder een spirituele. Laten we even de verschillende elementen van de 'parabel' doortrekken naar de geestelijke wereld.

Onze westerse cultuurcrisis begon ook met een proces van **(1) 'deregulering'**, zijnde **de roep om spirituele en morele vrijheid**. Tevoren waren de spelregels duidelijk en streng: het eeuwenoude christendom was 1500 jaar lang de samenbindende visie, de onbetwiste morele autoriteit, met de Bijbel als bron van waarden en normen. Niet dat er in de middeleeuwen een perfecte maatschappij was, verre van: op alle niveaus van kerk en samenleving zaten er barsten in, was de gebrokenheid van mensen zichtbaar. Maar er was tenminste een eenheid

van wereldbeeld, een set van algemeen aanvaarde waarden en normen: één God, één waarheid, één moraal. De problemen waren vele, maar het fundamentele kader werd door iedereen als evident beschouwd.

Sinds de Verlichting (±1690-1800) begonnen kritische denkers dit waardensysteem in vraag te stellen en vrijheid te eisen voor andersdenkenden.

De Kerk verloor stapje voor stapje haar monopolie en haar greep op de cultuur. Zeker **sinds de jaren 1960** brak de roep om vrijheid op een ongekennde manier door als in een stroomversnelling: mei '68, de hippiebeweging, flower power, de seksuele revolutie, de antiautoritaire beweging. De oude 'beknottende, onderdrukkende' regels werden uitgespuwd als 'hopeloos verouderd'. De mens achtte zichzelf moreel volwassen en gooide elk juk van Kerk of God van zich af. De kerken liepen in sneltempo leeg en de hele maatschappij werd **geseculariseerd**: in de publieke ruimte werd elke

verwijzing naar God of religie verwijderd. Deze moest voortaan 'neutraal' zijn, d.w.z. kleurloos.

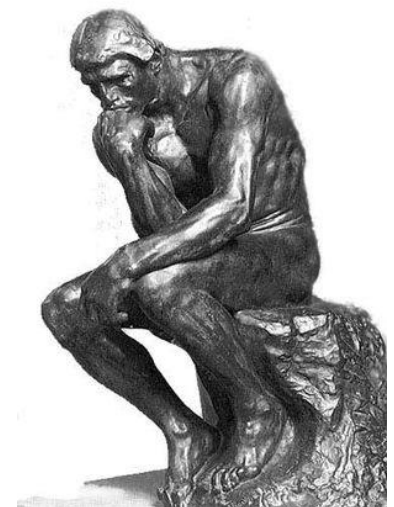
Maar wat of wie vulde dit vacuüm, dit lege gat?

Humanisme is tegenwoordig de meest verspreide

en dominante ideologie die best past bij een seculiere samenleving: niet God, maar de méns moet het oplossen. Hij heeft zichzelf op de troon geplaatst en zichzelf soeverein uitgeroepen tot 'schepper' van morele waarden en normen, die beslist over goed en kwaad, over doel en zin van alles. Vrijzinnig humanisme biedt zogezegd een alternatief 'zingevingskader' aan, maar dit kader is léég, en de instructie hierbij is: ieder vult het voor zichzelf in.

Deze door mensen gemaakte waarden zijn even (on)betrouwbaar als de mens zelf: ze zijn **als (2) een ongedekte cheque**, zonder

reële waarde erachter (vergelijkbaar met de goudvoorraad van een bank). Het is alsof elke mens voortaan zijn eigen geld mag drukken op een privé-drukkers. Omdat God verwijderd is, wordt hij dus zélf de garantie achter de geldigheid van de waarden. Maar... de mens kan zijn eigen waarden en normen niet eens houden: hij is zelf niet bepaald een rots in de branding, eerder een windhaan die met alle winden meedraait. De 'goedheid van de méns' als kapitaalsbasis is véél te smal! En de rede of de wetenschap kunnen ons hierbij helaas totaal niet helpen: met de rede kan je argumenten

vinden voor élk standpunt, en: alles wat je rationeel analyseert, valt uit elkaar. De mens-als-nieuwe-god is geen echt (of: echt geen) alternatief.

De **'deregulering' op de levensbeschouwelijke markt** is in onze tijd compleet: er is totale vrijheid van godsdienst, maar is dit een onverdeelde zegen? Dit heeft in ieder geval als keerzijde dat iedereen de grootste nonsens kan vertellen alsof het een eerbiedwaardige levensbeschouwing is, en de markt overspoeld wordt door nep en volksverlakkerij. Het heet zo mooi 'pluralisme' en 'multiculturaliteit', maar het is eigenlijk een rommelmarkt geworden, een vrijhaven voor charlatans die er geld in ruiken. In de praktijk wordt het lege gat

door van alles ingevuld: exotische, oosterse therapieën en technieken, horoscopen, zen en yoga, of een veelheid van **seculiere goden**, machten en 'sterren', nieuwe messiassen, Hollywoodidolen, politici, hobby's, shoppen, gastronomie, cultuur, filosofie, reizen, voetbal, sport, gezondheid... je kan werkelijk van álles een religie maken.

Er is in onze cultuur geen gedeelde langetermijnvisie of gedeeld waardensysteem meer, maar een totale versplintering. Sinds het **postmodernisme** geloven we klakkeloos het 'dogma' dat iedereen zijn eigen waarheid heeft, maar welk een kronkelredenering is dat? Op geen

enkel gebied van leven of maatschappij aanvaarden we 'chaos als beleid', of gebrek aan visie/leiderschap/koers, maar precies op het méést bepalende gebied juist wél. Een laks monetair beleid is slechts een kleuterfout vergeleken met de

(3) spirituele laksheid van onze cultuur. Want wie stelt nog luidop de fundamentele, existentiële vragen: "Waar doen we het allemaal voor? Is er iets hogers? Heeft het leven zin? Is er een hoger plan? Een Plan-maker?" De antwoorden hierop bepalen ingrijpend al onze grote en kleine levenskeuzes. Sinds onze cultuur het traditionele antwoord aan de kant heeft geschoven, is er een gigantisch vacuüm, en sommigen dansen op deze georganiseerde chaos.

Het probleem onder de bankencrisis is dus eerst en vooral spiritueel: de vraag "Wat is jouw hoogste waarde, m.a.w. jouw god?" bepaalt al onze gedragsregels. Als de 'officiële God' buiten gegooid wordt, neemt meestal de mammon het over: de god van geld en bezit, de gerichtheid op het hier en nu en op materiële zekerheden. In de wereld van de topfinanciën was **geld het hoogste goed**, als de hoogste god: 'onbeperkte economische groei' was het eerste gebod en hoofddogma, en 'zweigen in het geld' gold als het aardse paradijs. Wall Street was het walhalla van **de mammon-religie**, het mekka voor iedereen die héél snel héél rijk wou worden... Maar mammon heeft ook zijn eigen waarden en geboden! Wanneer geld de hoogste god wordt, betekent dit dat **alle andere**

waarden hieraan ondergeschikt

worden: eerlijkheid, rechtvaardigheid, medemenselijkheid kunnen gevoelig aan de kant geschoven worden als ze de materiële belangen hinderen. Cru gezegd: je kan over lijken gaan. Daarom noemt Jezus hem 'de onrechtvaardige mammon' (Lukas 16:11), de grootste concurrent voor God: 'Je kan geen twee heren dienen' (Matt. 6:24), want zijn waarden en normen zijn incompatibel met de bijbelse God.

Decennia lang werd in de kringen van 'big business' gepleit voor een totale **scheiding van economie en spiritualiteit**: "De wereld van het grote geld moet je scheiden van moraal en religie: hier gelden andere regels dan softe naastenliefde. Het is een wereld van haaien, een keiharde wereld waar alleen de cijfers tellen". Maar een bankencrisis toont exact wat er gebeurt wanneer je dat doet: 'amoreel' wordt 'immoreel' en het hele systeem stort in. Wanneer bij de beleidsmakers in die sector elementaire morele waarden ontbreken of omzeild worden, krijg je dit als resultaat: een pervers systeem, een onbeschaamde graaicultuur, ongelimiteerde zelfverrijking, onverantwoordelijk speculeren en spelen met het geld van miljoenen mensen, hun jobs en huizen. Economisch kapitalisme blijkt geen mechanisme in zich te hebben om **ontsporing** te stoppen. De hebzucht begrenst zichzelf niet. En de **(4) controlemechanismen**

zijn ook hier uitgehold en corrupt, want in een humanistische maatschappij kan de mens enkel gecontroleerd worden door... zichzelf! Wat we zien in de economische wereld is niet wezenlijk anders dan op andere domeinen: de méns is namelijk overal dezelfde. Kortzichtig eigenbelang is steeds opnieuw een sterkere drijfveer dan onbaatzuchtige naastenliefde. Het devies is "nu maximaal profiteren", zelfs al dreigt de implosie voor latere generaties.

Economie heeft ook om een fundamentele reden méér te maken met spirituele of morele waarden dan we op het eerste zicht denken. Ik hoorde namelijk ooit een manager van de nationale bank in het beursgebouw in Brussel uitleggen wat de hoofdpdracht van de nationale bank is: "Het vertrouwen bewaren"! Ik grinnikte in mezelf en dacht: "Dit klinkt wel érg religieus". Vertrouwen is namelijk exact hetzelfde als geloof. **Het hele economische systeem is gebouwd op gelóóf**: niet in de betrouwbaarheid van God, maar van het economische systeem, in de stabiliteit van de munt. Wanneer mensen namelijk het geloof in de munt verliezen (en dus massaal hun spaarboekjes gaan leeghalen), stort alles als een kaartenhuisje in elkaar. Ook onze seculiere wereld zit vol met geloof.

Een spiritueel vacuüm brengt ook **een moreel vacuüm** mee: niemand heeft - volgens het humanisme - nog autoriteit om bóven een ander te staan en hem regels op te leggen. Enkel de overheid kan nog een soort minimum-moraal

opleggen (die zich beperkt tot het uiterlijke gedrag), maar voor het overige **is de moraal 'geprivatiseerd'**. De Kerk als morele autoriteit is resoluut aan de kant geschoven. Als er nog ergens morele autoriteit is, is die versnipperd, versplinterd, tijdelijk of mode-bepaald. Mensen zijn sowieso vrij om hun rolmodellen te selecteren naar eigen voorkeur en smaak, en dan bepalen ze nog of zij ze vandaag zullen volgen of niet. Iedereen die morele regels aan anderen wil 'opdringen' is een moraalridder – ongeveer het ergste scheldwoord vandaag. Maar als er geen kader meer is, verglijdt de moraal vanzelf naar opportunisme. Morele vrijheid uitroepen betekent dat iedereen nu zichzelf moet reguleren. Maar hoeveel vertrouwen hebt u dat uw medemens zichzelf zal beperken en beheersen? Euh, waarom doet u dan uw voordeur op slot, uw auto of fiets, en beveiligd u uw bankrekening en paswoorden op internet...? En een nog iets pijnlijker vraag: beperkt en beheerst u zichzelf altijd?

En wat betreft de vrijheid om zelf morele normen op te stellen, hoor je vandaag de meest tegengestelde standpunten even vurig verdedigd worden: waar vroeger abortus algemeen als 'moord' en 'misdad' werd beschouwd, gaan anderen het voorstellen als een 'recht' en een 'weldad'. M.a.w. **(5) het morele kompas** van onze cultuur draait alle richtingen uit, **slaat tilt**. Ook de waarde 'tolerantie' kan voor alles én voor het omgekeerde ingeroepen worden. Bijv. tijdens de seksuele revolutie werd het gebruikt om verregaande immoraliteit te propageren: je was enkel modern, 'in', 'mee met je tijd' als je ruimdenkend was en vond dat 'alles moet kunnen'. De golf van echtscheidingen sindsdien is de **zure vrucht** hiervan: in 1960 liep 1 op 15 huwelijken in België uit op een scheiding, in 2013 1 op 2.

Het is merkwaardig hoe op enkele decennia tijd de waarden zelf 'genetisch gemanipuleerd' werden: eerst begon men **de terminologie 'aan te passen'** en op te smukken om andere praktijken aanvaardbaarder te maken. **De normverschuiving (normvervlakking) moest (6) gecamoufleerd** worden. Want in onze tijd is de verpakking ongeveer 90% van het product. 'Respect voor mensen' of 'de menselijke waardigheid' werd aangehaald als argument om ouderen een dodelijk spuitje te geven. Wat vroeger als moreel verwerpelijk werd beschouwd, heet nu 'barmhartigheid' en 'hulpverlening'. En zij die het leven verdedigen, heten nu 'liefdeloos'. Zij die abortus wilden legaliseren, zochten een 'vriendelijker' woord zoals zwangerschapsonderbreking (i.p.v. '-afbreking'); maar hiermee werd de illusie gecreëerd alsof het slechts eventjes 'onderbroken' wordt en daarna voortgezet alsof er niets aan de hand is (ook in het Frans heet het officieel 'IVG' of 'interruption volontaire de grossesse', een misleidende term). Want de moeder mogelijks een schuldgevoel geven is erger dan een ongeboren kind doden.

We merken dagelijks enorm **veel misleiding en verdraaiing in de communicatie** en media hierover: 'respect' en 'tolerantie' zijn verworden tot slogans, waarbij niemand nog nadenkt wat ermee bedoeld wordt. Men roept 'baas over eigen lichaam' als argument voor abortus, terwijl iedereen weet dat de foetus geen appendix is van het lichaam van de moeder, maar een ánder lichaam in haar. Abortus als 'recht' voor de vrouw? Sinds wanneer is het een recht om je eigen kind te doden? Onder zulke **inflatie van woorden** ging een verregaande **devaluatie van het menselijke leven** schuil. Maar iedereen draait mee in deze spiraal, en **(7) fundamentele kritische vragen worden nauwelijks gesteld**. "Zijn we wel goed bezig? Is dit beleid niet te laks? Hoe lang is dit nog houdbaar?"

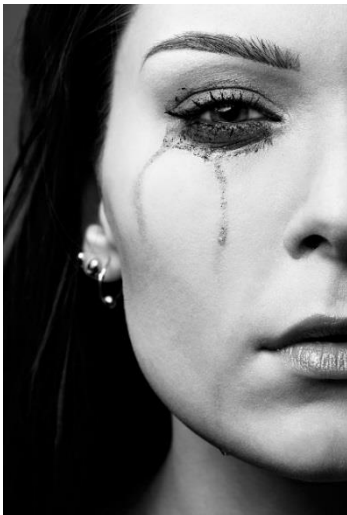
Net zoals de bankencrisis ontstaan is door **(8) teveel te investeren met geléënd geld**, zo gaat het ook met de levensbeschouwelijke crisis. De humanistische waarden zijn stuk voor stuk geléënd van het christendom, maar God werd eruit weggeknipt. Maar functioneren die waarden nog als je de poten eronder uit zaagt? Hoelang zullen de bladeren van de boom groen blijven als je de wortel afgekapt hebt? Je kan een prachtige villa bouwen op zand, maar hoe lang zal ze blijven staan? Kan de mens de plaats van God innemen? Kan hij de soliditeit van het systeem garanderen? Hoe ver kan je geraken met geléënd geld zonder in een puur virtuele wereld terecht te komen?

In het kader van deze algemene roep om vrijheid, werd ook het ideaal van de **anti-autoritaire opvoeding** gelanceerd. Want 'nee' zeggen tegen je kind kon hem volgens de toonaangevende psychologen levenslange psychische schade opleveren. Deze 'vrije opvoeding' heeft een hele generatie onhandelbare, stuurloze en rotverwende kinderen voortgebracht. De gevolgen werden pas voelbaar bij de volgende generatie die de brokken mag lijmen. De wachtlijsten in de bijzondere jeugdzorg of jeugdhulpverlening spreken boekdelen: het is daar dweilen met de kraan open. Want **(9) de prijs voor onze vrijheid wordt door de volgende generatie betaald**. Letterlijk geldt dit ook: **de maatschappelijke kost (het prijskaartje!)** van wat de overheid betaalt om de rotzooi op te ruimen, loopt in de miljarden. Alle extra uitgaven aan bestrijding van criminaliteit, het gevangeniswezen, psychologische opvang en psychiatrie, de openbare veiligheid, de hele sociale sector, rechtbanken: u en ik als belastingbetaler betalen mee het gelag! Het is typisch de slogan van het socialisme: de regering zal wel betalen - "dan hoeven u en ik het niet zelf te doen". De overheid als grote sinterklaas die constant in de bres moet springen voor de stommiteiten van mensen... maar uiteindelijk betalen wij de factuur toch.

Hoeveel kan dit nog stijgen **voordat het compleet onbetaalbaar wordt?** Ben je klaar voor enkele cijfers? In België zijn er 1800 zelfmoorden per jaar (5 per dag) – maar het aantal pogingen is veel hoger (in Vlaanderen alleen al 10.360, zijnde 28 per dag). Puur economisch gezien is dit een verlies van 3,8 miljard per jaar voor de maatschappij. 1,2 miljoen Belgen (10%) gebruiken antidepressiva (320 miljoen dosissen in 2015, en vooral bij jongeren stijgt het gebruik), en

370.000 gebruiken antipsychotica; de kostprijs voor de terugbetaling van de ziekteverzekering was in 2015 219 miljoen €. ± 10% van de Belgen hebben een 'problematisch alcoholgebruik'. Qua aantallen gokverslaafden zijn er 386.000 'risicovol' en 80.000 'problematisch'. 28.000 mensen zijn in burnout (d.w.z. méér dan een jaar ziek), en 405.000 zijn langdurig ziek (een verdubbeling sinds 2000; volgens de Europese Commissie kosten **burnouts** aan de economie zo'n 272 miljard per jaar!). De gevangenen puilen uit met 11.000 gedetineerden; de jaarlijkse kost voor het gevangeniswezen is 505 miljoen (gebouwen niet inbegrepen; dit is 124 € per gedetineerde per dag). Voorts alle kosten van politie, rechtbanken, advocaten, sociale diensten, OCMW's, uitkeringen... Prijskaartje? Vele, vele miljarden!

Maar de financiële kost zou eigenlijk nog de minste zorg mogen zijn. Wat doet dit allemaal met de slachtoffers? **De emotionele pijn** is niet te pijlen, is niet in geld uit te drukken. 25.000 echtscheidingen per jaar zijn even zoveel emotionele drama's – zeg maar 'trauma's': man en vrouw worden hartsgrondig en wreed verscheurd, gaan door een hel, en de kinderen nog erger. Gebroken huwelijken en relaties, gebroken gezinnen, **gebroken levens, depressies**, zelfmoorden, leegte en eenzaamheid... Ons bruto nationaal geluk gaat diep in het rood. Eén van de trieste zaken rond euthanasie is dat zoveel mensen (2300 in 2017) eigenlijk vrijwillig voor de dood kiezen: we horen bij de top van de wereld qua gezondheidszorg en comfort, en toch willen duizenden per jaar liever dood; is dat niet tragisch? Wat zegt dát over onze beschaving? En dan denken sommigen dat een

wereld zonder God humaner wordt!?

Besluit

Onder de bankencrisis zat een morele crisis, en daaronder nog een diepere laag: **een levensbeschouwelijke of spirituele crisis**. Iedereen weet dat een bankencrisis zich kan herhalen, of dat zelfs een totale ineenstorting van het hele economische systeem mogelijk is (wanneer het gelóóf erin totaal zou verdwijnen). Maar hetzelfde geldt voor de ganse westerse cultuur. In zijn analyse van de bankencrisis benoemde de Nederlandse journalist Joris Luyendijk (in Knack 18-2-2015) de **kwetsbaarheid van onze maatschappij**, en vergeleek deze met een vliegtuig vol passagiers dat op automatische piloot vliegt: alles gaat gezapig, gezellig, maar als er wat misloopt, heeft niemand nog de controle, het overzicht, omdat er **geen piloot meer** achter de knuppel zit! Dit geldt inderdaad voor de financiële wereld, maar nog veel meer voor de moraal en spiritualiteit: de grote Piloot is inderdaad ontslagen, maar ook het vluchtplan is weggegooid, en de gebruikershandleiding ineens ook. Niemand weet nog waar het vliegtuig naartoe gaat, of wie mag

bepalen waar het naartoe vliegt: niemand is het zelfs eens over de procedures om te bepalen wie de koers bepaalt. Het is georganiseerde anarchie.

De seculiere, humanistische waarden staan op het eerste zicht dicht bij de christelijke, omdat ze eraan ontleend zijn, maar de kapitaalsbasis erachter, de dekkingsgraad is helemaal uitgehold. Er is vandaag dus een **enorme (10)**

spirituele zeepbel: alle geestelijke waarden zijn verdampt, vervlogen. Zelfs als we nog spirituele woorden gebruiken, bedoelen we er iets geheel anders mee: wanneer mensen bijv. over 'God' spreken, bedoelen ze hoogstens nog een vaag 'iets', een onpersoonlijke kracht, een alomtegenwoordige energie. Het is eigen aan een zeepbel dat ze ooit uit elkaar móét spatten. Hoe lang het nog kan duren, weet

niemand: een vermolmd systeem kan soms nog heel lang 'stoer' lijken en overleven. Zolang er nog voldoende goodwill is bij voldoende mensen in deze wereld, blijft alles nog redelijk functioneren. Maar wanneer de druk toeneemt, zullen steeds meer mensen door de mand zakken, en hun stoppen doorslaan. En dan kan de neerwaartse spiraal plots sneller gaan dan iemand voor mogelijk houdt. Intussen worden de **(11) profetische stemmen** die waarschuwen "Dit loopt uit de hand. Zo kan dit niet verder", **weggelachen als ouderwetse moraalridders**, religieuze conservatieven, onheilsprofeten. Ze worden monddood gemaakt, geweerd uit de media. Niemand wil zulke boodschappen horen, of nog minder erover nadenken. Dit is al duizenden jaren zo, maar vandaag zijn de misleidingstechnieken alleen maar verfijnder en gewiekster geworden.

En uiteindelijk zal opnieuw, zoals altijd, **de gewone man de prijs betalen:** hij leeft te midden van spirituele chaos en verwarring, een emotioneel en relationeel slagveld, kreunt onder oververmoeidheid en burn-out, verliest zijn vertrouwen in alle leiders en instellingen, wordt steeds meer op zichzelf teruggeworpen, ziet overal om zich heen nihilisme

of uitbarstingen van zinloos geweld. Hij ziet alles om zich heen dramatisch desintegreren en verbrekken, ook in zichzelf. We weten dat er ijsbergen zijn, maar zal de Titanic zijn koers bijsturen of vaart minderen? Geen enkel teken wijst hier voorlopig op. Noch in de financiële wereld, noch in de spirituele. De 'kapitein' is immers al lang ontslagen, de handleiding en het procedureboekje overboord gegooid... Hoe lang gaat het orkest nog vrolijk verder spelen?